

Advies betreffende MER
Gecontroleerd overstroomingsgebied in de Vallei van de
Oude Beek en Puttenbeek te Opwijk

Nummer : INBO.A.2007.235 advies 91
Datum : 29 november 2007

Auteurs : Boone, N., niko.boone@inbo.be,
De Becker, P., piet.de.becker@inbo.be

Geadresseerde : Afdeling Milieu, Natuur en Energiebeleid
Dienst MER
t.a.v. Katelijne Schoofs
Koning Albert II-laan 20 bus 8 - 1000 Brussel

In onderstaande tekst worden een aantal opmerkingen gegeven bij het ontwerp-MER Gecontroleerd overstromingsgebied in de Vallei van de Oude Beek en Puttenbeek te Opwijk.

1. Algemene opmerkingen

De kwaliteit van dit MER is o.i. van een zeer bedenkelijk niveau. Dat heeft zowel te maken met het gekozen scenario voor het oplossen van de overstromingsproblematiek in Merchtem als met de veelheid van ongefundeerde/ongestaafde uitspraken in het rapport.

Het gekozen scenario poogt inderdaad de overstromingsproblematiek op te lossen maar houdt op geen enkel ogenblik rekening met de vele nieuwe inzichten in verband met integraal waterbeheer, zoals die het laatste decennium opgang gemaakt heeft op Vlaamse en provinciale beleidsniveau's.

Nochtans zijn er ook in de provincie Vlaams-Brabant tal van voorbeelden te vinden van hoe het anders en veel beter kan (Vallei van de Dijle stroomopwaarts Leuven, Maalbeekvallei, Weesbeek, ...).

Wat betreft de oppervlakte natuurbestemming en de actueel aanwezige natuurwaarden, behoort deze regio reeds tot de zeer onderbedeelde gebieden van de provincie. Met de hier voorgestelde oplossing voor de overstromingsproblematiek is het te verwachten dat er van de nu al beperkte natuurwaarden, zo goed als niets meer zal overblijven.

Nochtans is het wel degelijk mogelijk om de overstromingsproblematiek op een zodanige manier op te lossen dat er zowel tegemoet gekomen wordt aan de doelstellingen voor overstromingspreventie als aan deze voor natuurbehoud. Het hier voorliggende scenario gaat uit van een beperkte overstroombare oppervlakte en van een slechte waterkwaliteit. De impact daarvan op de overstroomde natuurgebieden is zonder discussie nefast. Door het surplus aan water van matige tot slechte kwaliteit tijdelijk te stockeren op een beperkte oppervlakte, ontstaan diepe en vrij langdurige overstromingen. Bovendien bezinkt het met nutriënten beladen sediment op een beperkte oppervlakte. Dit zijn stuk voor stuk elementen die een zeer zware hypotheek leggen op de toekomstige natuurwaarden.

Een meer integrale benadering gaat uit van een acceptabele waterkwaliteit (BBI 7-8, prati index 1 à 2), een zo groot mogelijke overstroombare oppervlakte en een zo ruw mogelijk rivierkanaal. Door de oppervlakte te vergroten wordt de overstromingsdiepte en bijgevolg ook de duur beperkt, de sedimentvracht wordt verdeeld over een veel grotere oppervlakte en de infrastructuur (dijken) kan beperkt worden. Door het beekkanaal zo ruw mogelijk te maken (vrije meandering, struikgroei op de oevers, ...) zal de waterloop sneller en op verschillende plaatsen tegelijk buiten haar oevers treden, zodat de piekdebieten gespreid afgetopt worden.

Bij een permanent slechte waterkwaliteit kan het eventueel minder nadelig zijn om het overtollige water te concentreren, eerder dan de hele vallei te belasten met vervuild overstromingswater. Deze concentratie kan evenwel niet gebeuren in ecologisch waardevolle gebieden.

De veelheid aan ongefundeerde/ongestaafde uitspraken zijn doorheen het hele rapport terug te vinden. De keuze voor het gebruik van opeenvolgende wachtbekkens wordt nergens verantwoord. Er zijn geen tijdreeksen van

debietsmetingen voorhanden, er zijn geen overzichtstabellen van retourperioden te vinden, er wordt geen veiligheidsniveau voor Merchtem vooropgesteld, er worden grote delen overstroombare valleioppervlakte niet betrokken in de waterbeheersingsscenario's, effecten op natuurwaarden worden bijzonder wollig en zeer amateuristisch ingeschat, de beschrijving van de ecologische effecten zijn zeer vaak tegenstrijdig en dikwijls flagrant onjuist, effecten van zomerse of winterse regenbuien op het ontstaan van overstromingen worden verkeerd beschreven, cijfers over slibvrachten worden zeer vaag omschreven en de cijfers lijken geen gefundeerde basis te hebben.

2. Paginagewijze opmerkingen

P36

Er wordt gesteld dat brongerichte maatregelen onvoldoende zijn om bebouwde zones te vrijwaren van overstromingen. Daarbij wordt verwezen naar de bodemkaart en de NOG kaart. Vermits de woningen in een overstroombare zone liggen zal zelfs bij het maximaal inzetten van brongerichte maatregelen wateroverlast kunnen optreden.

Wat wordt hier begrepen onder brongerichte maatregelen? Wordt het herstel van het niet bebouwde deel van het natuurlijke overstromingsgebied ook beschouwd als een brongerichte maatregel? Actueel overstroomt slechts een zeer beperkt deel van het NOG. In principe zou een veel groter deel kunnen ingeschakeld worden. Is er berekend wat het effect hiervan zou zijn op de waterproblematiek in Merchtem?

P44, P166

Er wordt gesteld dat enkel overstromingen verwacht worden in de winter. De argumentatie voor deze stelling is niet correct. Overstromingen worden voornamelijk veroorzaakt door piekdebieten. Deze kunnen zowel ontstaan in de winter als in de zomer. Het is inderdaad zo dat tijdens de winterperiode de infiltratie beperkt is door het hoge vochtgehalte in de bodem. Het lagere bodemvochtgehalte in de zomer wil evenwel niet zeggen dat alle neerslagwater infiltreert. Infiltratie is een traag proces. Bij zware buien in de zomer zal ook hier een groot deel afstromen naar de waterlopen. In zones met leembodems, zoals hier het geval is, gaat dit vaak gepaard met modderstromen die grote hoeveelheden slib in het oppervlaktewater brengen.

P44

Er wordt gesteld dat verdroging kan optreden door het wegvallen van overstromingen. In de context van deze regio heeft verdroging evenwel te maken met grondwaterstromen. Verdroging omvat alle effecten die voortvloeien uit een antropogeen veroorzaakte grondwaterstands daling (definitie Natuurrapport 2005). Korte, lokale overstromingen langs de waterloop hebben hier geen of nauwelijks invloed op de grondwaterstand.

P48

Er wordt verwezen naar een modellering. Er staat evenwel niet bij wat gemodelleerd is. Vermoedelijk is een hydrogram gemodelleerd voor verschillende retourperioden aan de hand van de neerslagstatistieken en de bekkenkarakteristieken. Vermoedelijk zijn daar debieten uitgehaald, die dan op een welbepaalde plaats overeenstemmen met een bepaald peil. Als dit over de

hele vallei doorgetrokken wordt, rekening houdend met het verhang, dan wordt een ZEER ruwe schatting van de overstromingsdiepte bekomen. In de realiteit ziet de situatie er evenwel vaak anders uit.

P69-70

In de discipline bodem wordt gesteld dat slibafzettingen vermoedelijk beperkt zullen blijven. Dit wordt afgeleid uit het gehalte zwevende stof in het water van 1 meetpunt, stroomafwaarts van de geplande GOG's. Uit de waarde van drie metingen tijdens het voorjaar van 2007 wordt afgeleid dat het gehalte zwevende stof ter hoogte van het projectgebied aan de basiskwaliteitsnorm voldoet.

Er wordt niet vermeld of deze staalnames ook plaatsvonden tijdens piekdebieten. Overstromingen ontstaan in periodes met veel neerslag. Op deze momenten komt het meeste erosiemateriaal in het water terecht en wordt de bodem van de waterloop omgewoeld, waardoor meer slib in het water aanwezig is. Indien enkel gemeten is tijdens normale waterafvoer, geeft dit een vertekend beeld van de mogelijke slibafzetting.

Op P168 wordt aangegeven dat het wegens onduidelijkheid over de kwaliteit van het oppervlaktewater ter hoogte van het GOG niet mogelijk is om met enige zekerheid uitspraken te doen over mogelijke effecten. Dit is eveneens van toepassing op de sedimentgehalten van het water. Toch wordt bij de effectbespreking van het hoofdstuk fauna en flora (P84) gesteld dat slibafzetting in de 3 deelgebieden beperkt zal blijven. In de eindsynthese (hoofdstuk 11) wordt er niets gezegd over het mogelijke knelpunt van slibafzetting.

P76, P162

De zin m.b.t. VEN en IVON dient aangepast te worden. In het studiegebied komen actueel geen gebieden voor die bijzondere bescherming genieten in het kader van het VEN of het IVON. Het VEN en de natuurverwevingsgebieden zijn op dit moment slechts gedeeltelijk afgebakend. De vallei is in het provinciaal ruimtelijk structuurplan geselecteerd als mogelijk natuurverbingsgebied, maar er zijn nog geen gebieden effectief aangeduid.

P84

Er wordt aangegeven dat op de laagst gelegen plaatsen andere plantensoorten kunnen gaan ontwikkelen die profiteren van de toegenomen dynamiek die ontstaat t.g.v. slibafzetting. De soortenrijkdom zou hierdoor toenemen. Aan welke soorten wordt dan concreet gedacht? Volgens de soortenlijsten komen in het gebied reeds meerdere soorten voor van ruigten en voedselrijke standplaatsen. Mogelijk gaan deze domineren. In dat geval is geen sprake van toenemende soortenrijkdom.

P85, P87

Op P85 staat dat populierenaanplantingen kwetsbaar zijn voor eutrofiëring en dat de verruiging nog verder kan toenemen. Hier wordt eutrofiëring als een negatieve invloed beschouwd. Op P87 wordt dan weer beweerd dat de populierenaanplantingen al een sterk verruigde ondergroei hebben en dus niet gevoelig zijn voor verdere aanrijking.

Bij deze laatste stelling dient opgemerkt dat deze zone een natuurbestemming heeft. De doelstelling dient hier het herstel van een hoge natuurwaarde te zijn, niet het bestendigen of laten toenemen van een minder gunstige toestand.

P87

Er wordt gesteld dat rietlanden goed combineerbaar zijn met zowel winter- als zomeroverstromingen en zowel met nutriëntenarm als nutriëntenrijk water. De soort Riet is inderdaad goed bestand tegen overstromingen en komt voor op zowel voedselarme als voedselrijke standplaatsen. Het vegetatietype rietland bestaat echter uit heel wat meer soorten dan enkel Riet. Overstromingen en aanvoer van nutriënten hebben wel degelijk een impact op de soortensamenstelling van rietland.

Bij de stelling dat rietland goed combineerbaar is met zomeroverstromingen wordt geen rekening gehouden met fauna.

De stelling dat eutrofiëring minder waarschijnlijk is door de korte duurtijd van de overstroming is niet correct.

Door de dichtheid van de vegetatie in rietland, vertraagt het overstromingswater zeer sterk. Hierdoor slaan veel nutriënten (vrije of aan slib gebonden) massaal neer. Ook bij korte overstromingsperiodes is er invloed te verwachten, zeker bij deze waterkwaliteiten (zie o.a. figuren 7.2.9 en 7.2.10).

In de tabel op pagina 46 wordt niets gezegd over concentraties orthofosfaat.

De stelling dat eutrofiëring minder van belang is omdat het rietland al matig geëutrofiëerd is, is niet correct. Door eutroof water binnen te laten ontnemen je het gebied in kwestie volledig de mogelijkheid om ooit te ontwikkelen tot een volwaardig rietland. Hetgeen je hier overhoudt is een monospecifieke rietruigte.

P88

Er wordt aangegeven dat Watermunt, Veldzuring en Gewone hoornbloem zullen afnemen in aantal t.g.v. eutrofiëring. Waarom net deze 3 soorten? Wat is de relevantie van de in Vlaanderen zeer algemeen voorkomende soort Gewone hoornbloem?

Bittere veldkers is een soort van waterkanten en drassige plaatsen. Dit kunnen kwelzones zijn, maar dat is niet noodzakelijk. Het is geen kwelindicator.

Rietzanger broedt dicht tegen de grond, Kleine karekiet broedt hoger in het riet. In de tekst zijn beide soorten omgewisseld.

P89

Er worden geen negatieve effecten verwacht met betrekking tot vismigratie omdat in de dijken knijpopeningen worden aangelegd. Of er een vismigratieknelpunt ontstaat hangt af van de stroomsnelheid door de constructie en het al of niet voorkomen van een verval. Deze gegevens worden in het MER niet aangegeven.

P90, P170

Er wordt gepleit voor de aanleg van collectoren en waterzuiveringsinstallaties voor de verbetering van de waterkwaliteit van het stroomopwaartse gebied. Hierbij dient opgemerkt dat indien overstorten worden aangelegd stroomopwaarts van het GOG, dit negatieve effecten kan hebben. Deze overstorten treden in werking op momenten dat ook de GOG's aangesproken worden. Op dergelijke momenten komen net grote hoeveelheden nutriënten en slib in de waterloop terecht.

Om eutrofiëring van het rietland te milderen wordt een aangepast maaibeheer voorgesteld. Wat houdt dit maaibeheer in?

Bij graslanden op voedselrijke standplaatsen kan bij jaarlijks maaien in het beste geval net de jaarlijkse stikstofdepositie uit de lucht afgevoerd worden. De nutriëntenafvoer bij riet is niet hoger dan bij gras. Hierbij dient ook opgemerkt dat jaarlijks maaien tijdens de zomer een negatieve invloed heeft op Riet. De kans bestaat dan dat Liesgras het Riet gaat overwoekeren. Jaarlijks maaien tijdens de winter is dan weer nefast voor de broedvogelpopulatie, gezien het riet tijdens het voorjaar, wanneer de territoria worden ingenomen, nog onvoldoende hoog opgeschoten is.

Er wordt tevens voorgesteld verhoogde slibafzettingen af te voeren. Hoe kan een vegetatie (uitgezonderd pioniersvegetaties) zich duurzaam ontwikkelen als ze regelmatig afgegraven wordt?

Er wordt voorgesteld het nieuwe rietland 20-30cm hoger aan te leggen zodat nesten van grondbroeders behouden blijven bij geringe overstromingsdieptes. Hier kunnen enkele bedenkingen bij gemaakt worden.

- In de tekst wordt gesteld dat het rietveld enkel zal overstromen tijdens de wintermaanden. Deze maatregel heeft dan weinig zin.

- Het is te verwachten dat de grootste aantallen grondbroeders in het grootste en dus laagstgelegen deel van het rietveld aanwezig zullen zijn, eerder dan in de smalle, hoger gelegen randzone. Het water wordt dan in eerste instantie geconcentreerd in de zones met mogelijk de grootste dichtheid aan grondbroeders. Een betere maatregel is het verlagen van de overstromingsdiepte van het gehele GOG door het vergroten van de overstroombare oppervlakte.

Bijvoorbeeld door het opgehoogde perceel en delen van aangrenzende, onbebouwde overstroombare percelen mee te integreren in het GOG.

- Voor de instandhouding van een rietland is het noodzakelijk dat het grondwaterpeil in de winter langdurig boven het maaiveld komt. In de hogergelegen zone is dit niet het geval. In die omstandigheden zal eerder een brandnetelruigte met riet ontstaan dan een rietland.

P148

In het kader van de MINA-plan doelstelling vermesting wordt voorgesteld om op de gronden die zullen overstromen bemestingsbeperkingen op te leggen en zo uitspoeling naar het oppervlaktewater te beperken. Vermesting is evenwel een ruimer begrip. Vermesting is de verhoging van de beschikbaarheid aan voedingsstoffen in bodem, water en lucht ten gevolge van menselijke ingrepen, waardoor een versnelde groei van planten optreedt, wat leidt tot veranderingen in biomassa en soortensamenstelling (Natuurrapport 2007). Net door de aanleg van de GOG's zullen in het natuurgebied extra nutriënten aangevoerd worden. Hierdoor treedt vermesting op in het natuurgebied.

In het kader van de MINA-plan doelstelling 'verlies aan biodiversiteit' wordt gesteld dat binnen het GOG ruimte kan gecreëerd worden voor natuurontwikkeling. Er wordt gesuggereerd dat het GOG een positieve invloed heeft op de biodiversiteit. Tegelijk zal de aanleg van het GOG de algemene milieukwaliteit van het natuurgebied negatief beïnvloeden en dus ook effect hebben op de biodiversiteit. Zoals op P84 wordt aangegeven kunnen door de toegenomen nutriëntenrijkdom soortenarme vegetaties ontstaan die gedomineerd worden door ruigtekruiden, wat een afname van de biodiversiteit inhoudt.

P150

Er wordt gesteld dat de overstromingen de realisatie van de gewestplanbestemming niet uitsluiten. De inrichting van het GOG legt wel beperkingen op met betrekking tot welke natuurtypes gerealiseerd kunnen worden in deze zones. Ondanks de ligging in natuurgebied kunnen de voor dergelijke beekvalleien typische vegetaties niet meer optimaal ontwikkeld worden. De natuurfunctie wordt ondergeschikt gemaakt aan de waterbergingsfunctie. Een optimale realisatie van de bestemming natuurgebied is hier niet meer mogelijk. Gezien de natuurwaarde in deze regio zich voornamelijk beperkt tot de schaarse oppervlakte natuurbestemming, heeft de uitvoering van dit project een grote invloed.

P149-151

Er wordt gesteld dat het project mee invulling geeft aan de doelstelling van de Vlaamse, provinciale en gemeentelijke milieubeleids- en structuurplannen om de waterbergings- en de ecologische functie van de valleien op elkaar af te stemmen. Het project zoals voorgesteld houdt echter weinig meer in dan het concentreren van overstromingen in natuurgebied. De ecologische meerwaarde wordt niet aangetoond.

In het basisscenario zal de bestaande oppervlakte rietland uitbreiden, maar tegelijk kan in het bestaande ecologisch zeer waardevolle rietland vervuiling optreden en kunnen piekdebieten negatieve effecten hebben op de fauna. Er wordt gesteld dat mogelijk negatieve effecten verwaarloosbaar zijn indien de waterkwaliteit verbeterd is tot basiswaterkwaliteit en het deelgebied slechts uitzonderlijk zal onderlopen. Voor beide voorwaarden bestaat evenwel geen enkele garantie. Zie ook de opmerkingen bij de graslanden.

Op P164 wordt het uitgangspunt 'ruimte voor water' uit het decreet integraal waterbeheer aangehaald. In deelgebied 3 wordt dit toegepast en wordt volledig de natuurlijke glooiing van het terrein gebruikt. Er wordt geen aanleg van dijken voorzien omdat er geen bebouwing of andere infrastructuur ligt binnen het terrein dat onder water komt te staan. Hetzelfde geldt ook voor deelgebieden 1 en 2. Toch worden hier constructies voorzien om overstroming van beperkte en onbebouwde delen van het omliggende landbouwgebied te vermijden. De overstromingen worden geconcentreerd in het natuurgebied.

Aansluitend bij de hierboven genoemde beleidsplannen, voorziet het deelbekkenbeheerplan (P165) in de eerste plaats wijzigingen aan bestaande natuurlijke overstromingsgebieden door bijvoorbeeld het herstellen van het contact tussen de waterloop en haar vallei. Tussen deelgebied 1 en 2 bevindt zich een opgehoogd perceel. Waarom wordt er niet geopteerd om dit perceel te saneren en er het natuurlijke overstromingsgebied te herstellen? Op die manier wordt de overstroombare zone groter, waardoor in de andere zones de overstromingsdiepte beperkt wordt. Tegelijk kan ook de ecologische waarde van dat perceel opgewaardeerd worden, wat ten goede komt aan de uitbouw van de ecologische infrastructuur van de vallei.

P168

Bij de effectenbespreking staat dat er in de bodem aanwijzingen gevonden werden voor de aanwezigheid van verontreiniging in de bodem ter hoogte van de

drie deelgebieden. In het hoofdstuk oppervlaktewater (P53) staat dat dat niet zo is.

P169

Er wordt gesteld dat de natuurfunctie van de deelgebieden 1 en 2 niet negatief wordt beïnvloed (P89, P169)

Op dezelfde pagina wordt evenwel aangegeven dat er nadelige effecten voor fauna kunnen optreden. Elders in de tekst wordt een mogelijke verruiging van de vegetatie aangegeven t.g.v. eutrofiëring. Op P84 staat dat dit aanleiding kan geven tot het ontstaan van soortenarme vegetaties gedomineerd door enkele ruigtekruiden. Dit is niet in overeenstemming met de stelling dat de natuurfunctie niet nadelig beïnvloed zal worden. De aangehaalde positieve effecten op de graslanden zijn slechts een vermoeden (zie ook de opmerkingen over graslanden). Er worden enkele voorwaarden gesteld voor het beperken van de nadelige effecten van de overstromingen, maar er is geen garantie dat aan die voorwaarden voldaan zal worden voor de aanleg van het GOG.

Opmerkingen m.b.t. uitspraken over graslanden.

Bij de bespreking van de effecten van de overstromingen op de graslanden zijn er enkele tegenstrijdigheden.

Op P159 wordt aangegeven dat de grondwaterstand en het bodemvochtgehalte slechts in beperkte mate beïnvloed zullen worden door het project. Ook wordt aangegeven dat de afwatering van het grasland in deelgebied 2 verzekerd blijft via de greppels en de doorstroomopening in de dijk en dat er bijgevolg slechts een beperkte mate van vernatting verwacht wordt (P167). Hetzelfde geldt voor deelgebied 3. Toch wordt vernatting van de graslanden steeds aangehaald om een positief effect op natuur aan te tonen.

Op P87 wordt gesteld dat gewone graasweiden optimaal blijven voorkomen bij inundaties. Elders in de tekst (o.m. op P89, P91, P169) wordt evenwel gesteld dat graslanden bij overstroming net minder geschikt worden voor weiland en dat ze meer geschikt zullen worden voor hooilandbeheer. Vanwaar deze tegenstelling?

Op verschillende plaatsen in de tekst (o.a. P147) wordt uitgegaan van een omschakeling van weiland naar hooiland en van een extensiever gebruik bij aanleg van de GOG's. Dit wordt aangehaald om een positief effect op de natuurkwaliteit aan te tonen. Hooiland kan zowel voorkomen op droge als op natte standplaatsen. Weiland inderdaad niet op te natte standplaatsen, maar ook voor hooiland zijn daar beperkingen aan. Elders in de tekst (P159, P167) wordt aangegeven dat het bodemvochtgehalte slechts in beperkte mate zal beïnvloed worden. Om welke reden zou dan een omschakeling plaatsvinden in het graslandgebruik?

Op P89 staat dat de natuurfunctie van de graslanden kan toenemen t.g.v. overstromingen omdat ze minder geschikt worden voor weiland en meer geschikt voor hooiland.

Waarop baseert men zich om te stellen dat weilanden ecologisch minder waardevol zouden zijn? Of een grasland ecologische waarde heeft hangt in grote mate af van de abiotische standplaatskenmerken en van het gevoerde beheer.

Soortenrijke vegetaties komen zowel voor onder graasbeheer/weiland (vb. Kamgrasland) als onder hooiland (vb. Glanshavergrasland), net zoals er ook soortenarme weilanden en hooilanden voorkomen.

Op een aantal plaatsen wordt bij het veronderstelde positieve effect op graslandvegetaties vermeld dat door eutrofiëring de soortenrijkdom kan verminderen. Dit wordt evenwel niet overal vermeld (vb. P169).

Met hoogachting,

Dr. Jurgen Tack
Administrateur-generaal